

Riksadvokaten
Postboks 2102 Vika
0125 OSLO

NORWEGIAN POLICE UNIVERSITY COLLEGE

Deres referanse:
23/986 - 1 / EKY001

Vår referanse:
23/01275-2

Dato:
22.06.2023

HØRING – RETNINGSLINJER FOR POLITIAVHØR AV BARN OG SÆRLIG SÅRBARE PERSONER SOM MISTENKT I STRAFFESAK

Politihøgskolen takker for muligheten til å kommentere retningslinjer om avhør av mistenkte barn (og notat om forsvarerbistand ved avhør). Med noen kritiske unntak, er Politihøgskolen av den oppfatning at begge tekstene inneholder det aller meste av faglig innhold som dette forsømte fagfeltet trenger. Politihøgskolen vil derfor benytte anledningen til å berømme alle som har bidratt med faglige innspill.

Men, det faglige innholdet drukner dessverre i et juridisk språk som tåkelegger de sentrale og gode formuleringene. Fra et pedagogisk ståsted er stilen etter vårt syn uheldig av flere årsaker. For eksempel formuleres en av de sentrale og gode føringene først på side 13, første avsnitt. Poenget burde inntas i sammendraget og løftes frem tidligere i teksten.

Oppbygningen av teksten etterlater etter vårt syn et uheldig et inntrykk av at norsk politi og påtalemyndighet skal legge seg så *tett* ned mot nasjonale og internasjonale *minimums*standarder som mulig. Før de gode sammenfatningene presenteres (i nevnte eksempel på side 13), bringes leseren av retningslinjene gjennom en teoretisk (juridisk?) øvelse hvor alle forbehold og reservasjoner får mer plass enn praktiske og retningsgivende føringene. Retningslinjer skal veilede praktikere. For optimal effekt må de sentrale føringene formuleres så enkelt som mulig. Når vi leser tekstene, fremstår de i for stor grad som juridiske betenkninger. Norske politiavhør blir i dag trukket frem som eksempel til etterfølgelse for Europa.¹ Når vi omsider har bestemt oss for å rette opp den skjevheten som senere års oppmerksomhet har

¹ CPT (2019). CPT/Inf (2019) 1. Report to the Norwegian Government on the visit to Norway carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 28 May to 5 June 2018. Strasbourg, 17 January 2019, s. 16 – 19.

CPT (2019a). CPT standards. CPT/Inf (2019) 9 – part. Preventing police torture and other forms of ill-treatment – reflections on good practices and emerging approaches. Extract from the 28th General Report of the CPT, published in 2019.

avdekket – nemlig at politiets avhør av fornærmede barn har fått langt større oppmerksomhet enn politiets avhør av mistenkte barn, og at denne skjevheten har ledet ut i justisfeil av systemisk karakter - så legger Politihøgskolen til grunn at alle involverte parter har de samme intensjonene. Nemlig at den utilsiktede, men like fullt åpenbare forskjellsbehandling nå skal korrigeres. Når de klare instruksjonene ikke løftes frem i sammendraget - og lar vente på seg - kan det oppstå tvil om hvilke standarder som faktisk anbefales.

Anbefaling 1: Klart språk

Retningslinjene trekker opp en rekke gode regler og presiseringer. Men, disse reglene og presiseringene er gjennomgående formulert med et språk som bærer preg av en stil skrevet av jurister for jurister. Dette er retningslinjer for praktikere som trenger klare føringer i sin hektiske hverdag.

Vi vil derfor anbefale at retningslinjene sendes til språkvask hos «Klart språk» ved Universitetet i Oslo.

Anbefaling 2: Om begrepet «Notoritet» vs. krav til lyd- og bildeopptak

Et gjennomgående problem er at retningslinjene om politiets avhør av mistenkte barn og andre sårbare synes å legge seg ett hakk lavere enn det riksadvokatens rundskriv om avhør gjør hva gjelder krav til lyd- og bildeopptak. I stedet for å skrive «det må sikres notoritet.....» (se særlig side 15 og 22), anbefaler vi at retningslinjene gjør det klart at avhøret, inkludert politiets presentasjon av mistenktes rettigheter *skal så vidt mulig* sikres med minimum lydopptak. Formuleringen vil på den måten avpasses med riksadvokatens rundskriv om politiavhør (RA 2016) og internasjonale standarder. ² Presiseringene på dette sentrale punktet vil løfte dokumentene, opp til høyeste, internasjonale nivå.

Vi er innforstått med at utkastet til de nye retningslinjene henviser til standarder satt i avhørsrundskrivet. Vi er imidlertid av den klare oppfatningen at de nye retningslinjene - på helt sentrale, faglige spørsmål – også må stå på egne ben.

Ved en anledning henvises det til lyd- og videoopptak (s. 5). Ved en anledning til lydopptak (s. 24). Her er imidlertid standarden fra 2016 «så vidt mulig» - med krav til begrunnelse om hvorfor hovedregelen eventuelt fravikes (RA 2016 s. 11) - erstattet med det vagere begrepet «fortrinnsvis».

Merk også at avhørsrundskrivet spesifikt omtaler avhør av «sårbare personer», og at disse så vidt mulig skal tas opp med lyd- og bildeopptak. Merk også at «*så vidt mulig*» tar særlig sikte på tilfeller hvor det av tekniske grunner er umulig eller svært vanskelig å gjøre opptak. Å senke standarden til «fortrinnsvis» - uten krav til begrunnelse ved eventuelle avvik fra standarden - vil være et klart skritt tilbake.

Anbefaling 3: Sammendraget

Som anført ovenfor, bør sammendraget inkludere en presentasjon av de klare føringene (konklusjonene) som dukker opp underveis i retningslinjene, for eksempel:

- om retten til forsvarer til stede – første avsnitt på side 13
- om måten rettighetene skal presenteres for det mistenkte barnet, s. 11 og 22
- om avhør på stedet i ikke bagatellmessige saker, s. 23
- om henvisningen til hvordan avhøret skal gjennomføres, s. 22

Vi anbefaler at det gjennomføres en gjennomgang av dokumentene der de sentrale konklusjonene som presenteres underveis, løftes opp i sammendraget.

² CPT (2019a); The Mendez Principles (2021). Principles on Effective Interviewing for Investigations and Information Gathering, Association for the Prevention of torture (APT), Geneva.

Anbefaling 4: Endre ordlyden «Før avhøret skal det gis informasjon»

Å presentere mistenktes rettigheter, sørge for at rettighetene er forstått – og å lytte til den mistenktes ønsker og respons i den anledning, er en sentral del av avhøret. Formuleringen «før avhøret skal det gis informasjon» er etter vårt syn en utdatert og uheldig formulering fra 1981.

For eksempel innledes siste avsnitt på side 21 med at «Før avhøret starter skal det gis informasjon ...». Å gjøre mistenkte kjent med sine rettigheter er en sentral del av avhøret. Derfor mener vi at teksten bør endres, for eksempel til:

«Avhøret skal innledes med at politiet gjør mistenkte kjent med sine rettigheter.» - og gjerne utdypes i lys av senere års dommer fra EMD og Høyesterett. For eksempel med følgende retningslinjer:

«Dersom den mistenkte er villig til å forklare seg for politiet skal politiet forsikre seg om at barnet har forstått sine rettigheter før informasjonsinnhenting starter. Forsvareren bør i denne fasen av avhøret inviteres til å forsikre seg om at rettighetene er forklart og forstått», eller tilsvarende.

Anbefaling 5: Om tilståelsesrabatt og straffeprosessloven § 93 andre ledd

Norge har fått kritikk av Europarådets torturforebyggingskomite for lov og instruks som gir politiet adgang til – og pålegg om - å informere den som avhøres om ordningen med tilståelsesrabatt. Og særlig fordi riksadvokaten i avhørsrundskrivet av 2016 valgte å tolke straffeprosessloven § 93 andre ledd utvidende - og med det gav norsk politi et maktmiddel som Straffeprosessloven hadde reservert for dommere. Nemlig adgangen til å informere den som velger å forholde seg taus, om at tausheten «kan bli ansett å tale mot ham», jf. § 93, 2. ledd.

Det er viktig å få avklart spørsmålet om reglene om tilståelsesrabatt og riksadvokatens utvidende tolkning av strpl. § 93, andre ledd, bør gjelde/kommuniseres til det mistenkte barnet og andre sårbare personer.³ Tilbudet om tilståelsesrabatt alene legger et bevisst press på den mistenkte til å tilstå. Det skal lønne seg. Bak enhver lovnad om belønning, ligger det imidlertid også en implisitt "trussel": Om du ikke gjør som jeg ønsker, så får du heller ikke belønningen. Salg og markedsføring rettet mot barn og ungdom er derfor strengt regulert i flere lover, inkludert kringkastingsloven, markedsføringsloven m.fl. Som påpekt av Forbrukertilsynet på dere hjemmesider:⁴

Barn har vanskelegare enn vaksne for å forstå kva reklame er og for å vite når dei blir utsette for reklame. Det blir difor stilt strengare krav til reklame som er retta mot barn, som kan sjåast eller høyrast av barn.

Voksne håndterer press bedre enn barn, også eldre barn mellom 15 og 18 år. Det viser all forskning,⁵ ikke minst den forskningen som er rettet inn mot problemene knyttet til falske tilståelser. Tilsvarende utfordring gjør seg gjeldende når politiet avhører mistenkte med utviklingshemming.⁶ Er straffesaken alvorlig nok til at fordelene med tilståelser veier så tungt at også barn bør få tilbudet, så skal barnet uansett ha forsvarer til stede.

³ Under politiets avhør av mistenkte barn under 15 år, kommer ingen av reglene til anvendelse. Barn under 15 år kan ikke dømmes, og kan følgelig heller ikke få tilbud om tilståelsesrabatt, ei heller gjøres oppmerksom på at tausheten kan bli ansett for å tale mot dem.

⁴ Forbrukertilsynet (2021). *Barn og unge*. Nedlastet 15.06.2023 fra URL: <https://www.forbrukertilsynet.no/vi-jobber-med/barn-og-unge>

⁵ Inkludert en nylig gjennomført masteroppgave ved PHS som viser at 15 år gamle barn har problemer med å forstå tilståelsesrabatten (Buseth 2020).

⁶ Jakobsen, K.K. (2023). *Politiavhør i Norge og etterforskernes utfordringer og dilemmaer i avhør*. I: N.C. Dahl (red). *Skyldig? Funksjonshemmedes møte med strafferettspleien*. Universitetsforlaget, Oslo.

Forsvareren er godt kjent med reglene knyttet til tilståelsesrabatt, og for å unngå at det kvalifisert, skjeve maktforholdet mellom politi og barn skaper fare for utilbørlig press, anbefaler vi at retningslinjene knyttet til avhør av mistenkte barn (mellom 15 og 18 år) og sårbare voksne, oppstiller et punkt, der politiets avhører under sin kontaktetablering med det mistenkte barnet, henvender seg til barnets forsvarer, og ber forsvareren (vurdere om det vil være hensiktsmessig) å forklare ordningen for barnet. Rent metodisk vil vi anta at det optimale er at politiet informerer forsvareren før avhøret starter om at politiet vil overlate en eventuell kommunikasjon om tilståelsesrabatt til forsvareren – og da utenfor barnets påsyn.

Utkastet til retningslinjer om avhør av mistenkte barn og andre sårbare personer nevner ingenting om hvordan denne ordningen skal håndteres når den mistenkte er barn eller sårbar av andre årsaker.

Vi finner det betenkelig at disse omdiskuterte tema ikke adresseres i teksten. Utkastet etterlater med det et inntrykk av at det er føringene i rundskrivet fra 2016 som gjelder. Det vil Norge i så fall måtte tåle sterk, internasjonal kritikk for.⁷ En av hovedutfordringene når politiet avhører barn og andre sårbare personer, er at de sårbare er mer suggestible (etterkommende) enn befolkningen for øvrig.⁸

Vi anbefaler derfor at det inntas et avsnitt i retningslinjene der problemstillingen knyttet til taushet adresseres, og at retningslinjene i det minste legger seg på en linje som straffeprosessutvalget la seg på i 2016.⁹ Vi minner om Norges respons til Europarådets kritikk på dette punktet (CPT 2019 s. 18):

The committee [Straffeprosesslovutvalget] has proposed some changes in the above-mentioned rules. It follows from Section 2-7 of the proposal that the defence counsel shall provide guidance and advice to the suspected person on the legal defence, including on the implications of giving statements or remaining silent. The committee does not, however, propose that the police give such instructions, which is the case under the current regulation.

At hverken lovgiver (eller riksadvokaten) har fulgt opp eller realisert de forespeilede endringene til Europarådet, reiser spørsmål vi ikke skal adressere nærmere her. Men, når vi nå skal forfatte nye retningslinjer for politiets avhør av mistenkte barn og andre sårbare personer, må vi sørge for at vi ikke ratifiserer og forsterker kritiske punkter i vårt eget regelverk. Et regelverk som – med dette unntaket - for øvrig løftes frem som eksempel til etterfølgelse.¹⁰

Uten korreksjon risikerer vi å skrive nye retningslinjer som strider med domstolenes dynamiske tolkning av artikkel 6 i den Europeiske menneskerettighetskonvensjonen.¹¹ Også FN advarer spesifikt mot ordninger om tilståelsesrabatt under avhør av barn:¹²

57. ... The term 'compelled' should be interpreted in a broad manner and not be limited to physical force or other clear violations of human rights. The age of the child, the child's development, the length of the interrogation, the child's lack of understanding, the fear of unknown consequences or of a suggested possibility of imprisonment may lead him/her to a confession that is not true. That may become even more likely if rewards are promised such as:

⁷ CPT 2019a

⁸ Jakobsen, K.K (2023). Se også Rachlew (2022) Silje-saken. En kritisk analyse, PHS forskning 2022:2.

⁹ NOU 2016: 24. Ny straffeprosesslov. Utredning fra Straffeprosessutvalget oppnevnt ved kongelig resolusjon 20.juni 2014. Avgitt til Justis- og beredskapsdepartementet 3. november 20.

¹⁰ CPT 2019a

¹¹ CPT 2019; Rachlew og Fahsing (2016). Taushet kan bli brukt mot deg. Kronikk, Aftenposten 26.08.2016. Det samme temaet er også belyst med et barneperspektiv i Rachlew (2022), Anbefaling 8 – Forholdet mellom RA 2/2016 og nye retningslinjer

¹² General Comment No. 10 (2007) of the Committee on the Rights of the Child (25 April 2007, UN Doc. CRC/C/GC/10),

'You can go home as soon as you have given us the true story', or lighter sanctions or release are promised.

Anbefaling 6: Avhør av sårbare personer og obligatorisk forvarer - Ved tvil

En betydelig utfordring for strafferettspleien generelt, og politiets etterforskere spesielt, er og forblir vår evne til å identifisere sårbarhet, inkludert «psykoser».¹³ For eksempel viser forskning at én av ti innsatte i norske fengsler oppfylte diagnosen for utviklingshemming med en IQ på under 70. Samme studie viste at to av ti innsatte, i tillegg hadde så store kognitive utfordringer at de hadde problemer i språklig samhandling.¹⁴ De færreste var blitt identifisert som sårbare. Studien underbygger med det resultatene fra Gjenopptakelseskomisjonens arbeider som har avdekket tilsvarende utfordring på systemnivå.¹⁵

En betydelig svakhet – og egnet til forvirring, er det faktum at utkastet til nye retningslinjer (og notatet om forsvarerbistand som følger) mangler praktiske råd om hva politiet skal gjøre om de er i tvil om den mistenkte er å anse som sårbar. Alder som sårbarhetsfaktor er, isolert sett, relativt enkel å forholde seg til. Øvrig sårbarhet stiller seg annerledes. Forskning og praksis viser at hverken politi, påtalemyndighet eller domstolene evner å avdekke sårbarhet med tilfredsstillende presisjon. Derfor må retningslinjene inkludere klare, praktiske instruksjoner om hva politiet skal gjøre når de er i tvil.

Rent avhørsteknisk er problemstillingen i utgangspunktet ikke spesielt komplisert. KREATIV-metoden (Investigative interviewing) som Bachelorutdanningen ved Politihøgskolen gir en innføring i – og som ulike påbyggningskurs og studier bygger videre på – består i all vesentlighet av teknikker og anbefalinger som er forsket frem for å innhente så nøyaktig og pålitelig informasjon som overhodet mulig – uavhengig om den som avhøres er sårbar, eller befinner seg i en sårbar situasjon.¹⁶

Den mer formelle, rettslige beskyttelsen som sårbare mistenkte har krav på, inkludert den utvidede retten til å ha forsvarer til stede under politiets avhør, reiser spørsmål av mer dikotomisk karakter. I lys av den empiriske kunnskapen vi har om menneskers manglende evne til å identifisere sårbarhet, må konklusjonen etter vårt syn bli følgende:

For det første bør retningslinjene (1) oppfordre til økt bevissthet og obligatorisk vurdering om mistenkte kan være sårbar. Videre, (2) om politiet kommer i tvil om vedkommende de har pågrepet eller innbrakt kan avhøres uten forsvarer til stede, så skal det ikke gjennomføres noe avhør uten forsvarer til stede. Noe annet vil stride med alle relevante faglige hensyn – ikke minst knyttet til teoriene og kunnskapen vi i dag har om justisfeil. Her viser forskning¹⁷ – og de senere års rettsskandaler – en klar sammenheng mellom justisfeil under politiets avhør og uriktige domfellelser.

Vår anbefaling underbygges også gjennom formålene som i FN-konvensjonen om rettighetene til mennesker med nedsett funksjonsevne (CRPD). Norge ratifiserte konvensjonen i 2013, men er ikke nevnt i tekstene som nå er på høring.

¹³ Dahl, N.C. (2023). Mistenkte, siktede og tiltalte i særlig sårbare posisjoner og situasjoner. I: N.C. Dahl (red). Skyldig? Funksjonshemmedes møte med strafferettspleien. Universitetsforlaget, Oslo.

¹⁴ Søndena et al. (2008) The prevalence and nature of intellectual disability in Norwegian prisons. Journal of Intellectual Disability Research, 52 (12), s. 1129-1137.

¹⁵ Se for eksempel årsrapporten fra Kommissjonen for gjenopptakelse av straffesaker 2021.

¹⁶ Se for øvrig anbefaling 8 nedenfor om krav til kompetanse.

¹⁷ Rachlew, A. (2009). Justisfeil ved politiets etterforskning. Noen eksempler og forskningsfunderte mottiltak. Doktoravhandling, Det juridiske fakultet, UiO.

Anbefaling 7: FN-konvensjonen om rettighetene til mennesker med nedsett funksjonsevne (CRPD)

Det følger av CRPD artikkel 12 nr. 3 at Norge har forpliktet seg til å treffe hensiktsmessige tiltak for å gi mennesker med nedsatt funksjonsevne tilgang til den støtte de kan trenge for å kunne utøve sin rettslige handleevne. Artikkel 13 nr. 1 om *Tilgang til rettssystemet* slår fast at Norge skal sikre at mennesker med nedsatt funksjonsevne har effektiv tilgang til rettssystemet på lik linje med andre, blant annet ved tilrettelegging av prosedyrer og tilrettelegging i forhold til alder, slik at de lettere kan fungere effektivt som direkte og indirekte deltakere, herunder som vitner, i alle ledd i saksgangen, også under etterforskning og på andre forberedende stadier.

Vi anbefaler at de nye retningslinjer om politiets avhør av mistenkte barn og andre sårbare personer - i tråd forpliktelsene som følger av CRPD - løfter frem og integrerer konvensjonens relevante artikler inn i retningslinjene.

Anbefaling 8: Om «at forsvarer bør søkes oppnevnt».

Gjennomgående i dokumentene - som altså handler om politiets avhør av sårbare - gis leseren retningslinjer om at (i gitt situasjon): «forsvarer skal søkes oppnevnt» (for eksempel på side 14), eller at «... oppnevning av forsvarer begjæres» mv.

For oss bærer formuleringene preg av et juridisk språk som skaper unødig distanse mellom tekst og den øvelsen retningslinjene handler om. Hvorfor ikke skrive rett ut til de som arbeider i felt om problemstillingen på side 14:

Når et barn er frihetsberøvet etter politiloven, skal barnet ha forsvarer til stede under politiets avhør.

Dersom barnet ikke er pågrepet eller innbrakt, og skal kalles inn til avhør, er det som regel god tid for etterforsker og etterforskningsledere til å tenke seg om, og eventuelt søke oppnevning.

Anbefaling 9: Hvem er særlig sårbare personer

Definisjonen i kapittel 2.3 om *Særlig sårbar person* fremstår som en praktisk og god definisjon. Det som derimot forvirrer, er at temaet problematiseres og kompliseres andre steder i retningslinjene. For eksempel i sammendraget (side 4) og side 14, hvor det trekkes inn beskrivelser som «sterkt avvikende sinnstilstand», «sterk bevissthetsforstyrrelse» og «høygradig psykisk utviklingshemming».

Vi anbefaler at definisjonen i kapittel 2.3 anvendes gjennomgående i retningslinjene - og, dersom det skulle være rettslig nødvendig, eventuelt introduserer andre benevnelser/presiseringer i fotnoter.

Anbefaling 10: Krav til avhørers kompetanse

Bakgrunn:

Eksterne vurderinger av metodikk og teori som presenteres for norsk politi indikerer at Norge i dag ligger på et høyt, internasjonalt nivå.¹⁸ Det er imidlertid grunn til å påpeke at det utover Politihøgskolens grunnutdanning, ikke stilles noen formelle krav til etterforskere som skal avhøre mistenkte - hverken til formalkompetanse eller ferdigheter.¹⁹ Det betyr blant annet at den som mistenkes risikerer å bli avhørt av en som ikke har de ferdighetene som kreves.²⁰

Selv om utdanningen har utviklet seg betraktelig det siste tiåret, kan vi ikke forutsette at alle etterforskere vil utvikle seg i en profesjonell retning, uten oppfølging eller kontroll. Behovet for et system med rutiner for kvalitetssikring, støtte og oppfølging av politiets etterforskere fremheves i den internasjonale faglitteraturen som avgjørende for å heve kvaliteten på politiets

¹⁸ Granhag m.fl. (2012). CPT 2019.

¹⁹ Rachlew og Fahsing (2015).

²⁰ For en redegjørelse og nærmere begrunnelse for påstanden, se Rachlew (2015).

avhør.²¹ Kvalitetssikring, støtte og oppfølging er også det politiets etterforskere selv rangerer som det viktigste tiltaket for å heve og sikre kvaliteten på norske politiavhør.²² Obligatorisk Årlig Opplæring (OÅO) for etterforskere ble innført i 2018. Opplæringen svarte ut noen av skjevhetene som fortsatt preger norsk politi – der innsatspersonell som kjører bil og bærer våpen - må gjennom obligatorisk trening og regodkjenninger (sertifiseringer) for å dokumentere sine ferdigheter.

I motsetning til avhør av mindreårige vitner og fornærmede hvor Politihøgskolens avdeling for etter- og videreutdanning har tilbudt egne kurs (og senere studiepoenggivende studier) i mange år, finnes det fortsatt ingen særlig utdanning for etterforskere som skal avhøre mistenkte barn under 18 år. Årsakene er mange og sammensatte, men at avhør av unge vitner og fornærmede er gitt prioritet, skyldes nok blant annet de akutte problemene som oppsto under avhørene av barna i Bjugnsaken og ikke minst ordningen med dommeravhør (i dag; tilrettelagte avhør av fornærmede og vitner) – der videoopptakene av de tilrettelagte avhørene skal/vil kunne tre i stedet for vitnets personlige forklaring under hovedforhandlingen, jfr. strpl. § 298.²³

I de spesialiserte utdanningene er alt fokus rettet inn mot avhør av mindreårige/sårbare fornærmede og vitner. Spesialiseringen i *tilrettelagte avhør av barn*, sentrerer mot politiets avhør av fornærmede og vitner i alderen 6 til 16 år.²⁴ Fokuset for den ytterligere spesialiseringen om *tilrettelagte avhør av særlig sårbare personer* er rettet inn mot fornærmede førskolebarn og utviklingshemmede.²⁵ Av studieplanen for juristenes videreutdanning fremgår det at tilrettelagte avhør skal bidra til å frembringe de opplysninger som barnet eller den særlig sårbare personen har om mulige straffbare forhold, altså vitner og fornærmede.²⁶

Avhør av *mistenkte* barn og andre sårbare er heller ikke nevneverdig omtalt i Politihøgskolens generelle opplæring i avhørsmetodikk for etterforskere. I det reviderte K.R.E.A.T.I.V kurset²⁷ er tidligere Kreativ-leksjon om reglene for ulike former for «*Bistand under politiavhøret*», tatt ut. Som påpekt av Buseth (2020): *Denne opplæringen, som kalles KREATIV, er rettet inn mot voksne og har lite fokus på barns sårbarhet.*

Etterforskerne som går kurset "Nye Kreativ" og påbygningen "Videreutdanning i avhør av voksne",²⁸ får riktignok noe generell kunnskap om at barn er mer sårbare for ulike former for påvirkning enn voksne, men begrenset kunnskap om alle utfordringene som reises når den som mistenkes og avhøres tilhører en sårbar gruppe. Videreutdanningene i avhørsteknikk (nyeste versjon av Kreativ og «Avhør av voksne») fokuserer på grunnleggende prinsipper for avhør av voksne vitner og mistenkte. Prinsippene, minimumsrettighetene og de underliggende verdiene gjelder selvsagt også for avhør av mistenkte barn. Men som påpekt av FNs komite for barns rettigheter og i "The Mendez Principles", har alle barn et legitimt krav på å bli avhørt av særlig kompetente (spesialiserte) etterforskere, uansett om barnet har vært vitne til, eller mistenkes for å ha begått et lovbrudd.²⁹

²¹ Se for eksempel Clarke og Milne (2001).

²² Riksadvokatens arbeidsgruppe (2013 s. 59).

²³ Se også Forskrift om avhør av barn og andre særlig sårbare fornærmede og vitner (tilrettelagte avhør) (2015), evt. rapporten som ligger til grunn for forskriftene; Avhør av særlig sårbare personer i straffesaker (2012), evt. forarbeidene til loven; Prop. 112 L (2014–2015) og Innst. 347 L (2014–2015).

²⁴ PHS (2019).

²⁵ PHS (2019a).

²⁶ PHS (2016).

²⁷ PHS (2016b). Akronymet K.R.E.A.T.I.V. står for **K**ommunikasjon, **R**ettssikkerhet, **E**tikk og empati, **A**ktiv bevisstgjøring, **T**illit gjennom åpenhet, **I**nformasjon og **V**itenskapelig forankring.

²⁸ PHS (2019b).

²⁹ CRC C (2007), The Mendez Principles (2021).

I Norge var det først og fremst hensynet til barnets beste som førte fram til den nye ordningen med tilrettelagte avhør av vitner og fornærmede barn. Mange av hensynene som løftes frem ved tilrettelagte avhør av fornærmede barn, er selvsagt like relevante for avhør av mistenkte barn.

Oppsummert:

I kombinasjon med verdiene og prinsippene som ligger til grunn for uskyldspresumpsjonen, ser vi ingen legitime hensyn som taler for at etterforskere som tildeles oppgaven med å avhøre mistenkte barn, ikke skulle ha tilsvarende kompetanse som de med ansvar for avhør av vitner og fornærmede barn.

Krav til kompetanse - Internasjonale-føringer

I spesialiseringssporet (avhør av fornærmede barn) har altså hensynet til barnets beste fått langt større oppmerksomhet enn de barna som mistenkes for å ha gjort noe straffbart. Det er uheldig, og ikke på linje med internasjonale føringer. Her presiseres det (blant annet) at politiets avhørsopplæring må tilrettelegges på en måte som sikrer at mistenkte barn ikke utsettes for avhørsmetoder som fører til tvunget eller upålitelige tilståelser eller forklaringer.³⁰ Videre presiseres det at måten politiet møter barnet på, kan få avgjørende betydning for barnets senere holdninger til myndighetene og samfunnet det lever i.³¹ Profesjonelle avhør av mistenkte barn har slik sett et ikke ubetydelig, forebyggende perspektiv – et perspektiv som dessverre ikke vies særlig fokus i retningslinjene som er på høring. Som påpekt av FN: Politiets møte med mistenkte barn kan slå begge veier: Et godt møte med et profesjonelt politi kan virke forebyggende. En dårlig erfaring kan gjøre vondt til verre.

Som anført ovenfor understreker FN - og de drøyt 100 fagspesialistene som tok del i forfatterskapet av *The Mendez Principles* - behovet for særlig opplæring av de som settes til oppgaven med å avhøre de mest sårbare barna, inkludert mistenkte barn.

Veien videre

I kjølvannet av en relativt langdryg prosess og flere omdiskuterte straffesaker, der de systematiske skjevhetene mellom politiets avhør av fornærmede vs. mistenkte barn ble identifisert og eksponert,³² har politi og påtalemyndigheten de seneste årene tatt flere grep for å heve rettssikkerheten til mistenkte barn og andre sårbare personer.

I 2017 skrev referansegruppen for avhør ved Politihøgskolen til riksadvokaten og ba om at det ble utarbeidet retningslinjer for avhør av mistenkte barn. Riksadvokaten responderte med å be politiets fagforvaltningsapparat om å lage et utkast til retningslinjer for avhør av mistenkte barn og andre sårbare personer. I 2021 ble avhør av mistenkte barn og andre sårbare personer satt opp som tema under Obligatorisk Årlig Opplæring i fagforvaltningsapparatet i regi av PHS.

I 2022 besluttet Politihøgskolens styre at det skulle utvikles et nytt påbygning/spesialiseringstudie om avhør av mistenkte barn og andre sårbare personer.

Politihøgskolen besluttet i 2012 at studenter som ble uteksaminert etter inneværende år, ikke lenger skulle være avhengig av å ha gått Kreativ-kurset, for å søke seg inn på videreutdanninger i etterforskningsfaget. Begrunnelsen for opphevelsen av det obligatoriske kravet om fullført Kreativ - kurs (Kurs i avhørsteknikk, trinn I), var at pensum og undervisning på Politihøgskolens Bachelor studie, fra og med 2012, ble sidestilt på tilsvarende nivå som Kreativ - kurset. Det var

³⁰ CRC C (2007), Mendez Principles (2021, Principle 3 – On vulnerability).

³¹ FN (1985) The Beijing rules, art. 10.

³² Se Rachlew (2022) kapittel 2.1.5 Mistenkte barn – mellom to stoler for en kort redegjørelse av de mest omtalte sakene.

og er det delte meninger om.³³ Men poenget vårt her, er at avhør av mistenkte barn – og i alle fall utover saker av bagatellmessig karakter – åpenbart er en spesialistoppgave som krever videreutdanning, utover generalistutdanningen som Bachelor-programmet ved Politihøgskolen i dag tilbyr. Den Obligatoriske Årlige Opplæringen gir en innføring til tematikken, men er kun ment som en innføring til tema på generalistnivå, og kan ikke sammenstilles med videreutdanning/spesialisering.

Nyere forskning viser med konsensus at selv politietterforskere som har tatt utdanning i avhør av barn – utdanninger der vitnep psykologiske hensyn knyttet til ulike former for spørsmålsstilling står sentralt - fortsatt finner det vanskelig å få frem forklaringer fra barn, uten å stille lukkede og ledende spørsmål.³⁴ Det er svært krevende å la være - også for profesjonelle med utdanning og kunnskap om anerkjente intervjueteknikker. Som påpekt av Kripos (2021):

Ønske om å få svar på flere spørsmål enn hva barnet faktisk evner å gi, fører ikke sjelden til at det stilles lukkede spørsmål (ja/nei) og valgspørsmål. Flere studier har vist at dette kan være problematiske spørsmål til barn i førskolealder.³⁵

Vår anbefaling

Retningslinjene må derfor – også grunnet i internasjonale føringer og forpliktelser, inkludere minimumskrav til avhørers kompetanse. Minimumskravene må settes med et ambisjons- og aspirasjonsnivå, markert over den begrensende Obligatoriske Årlige Opplæringen fra 2021.

Minimumskravene må ta innover seg politiavhørets betydning for den generelle rettssikkerheten:

Politiavhøret er politiets mest anvendte etterforskningsmetode, og utgjør gjennomgående straffesakens mest sentrale bevis. Følgelig er måten politiet gjennomfører sine avhør på, av avgjørende betydning for rettssikkerheten, rettsprosessen og publikums opplevelse av denne.³⁶

Vi anbefaler en trinnvis tilnærming med bruk av en enkel matrise (tabell) som skissert nedenfor. Vi understreker i den anledning at retningslinjene gjerne må utvide den praktiske logikken som introduserer enkelte steder i retningslinjene, nemlig at det går et skille mellom «bagatellmessige» og «ikke bagatellmessige» saker. Videre, at det også går et markert skille mellom situasjoner og saker der den sårbare er - eller ikke er - frihetsberøvet.

³³ Det er oss bekjent at det lå flere hensyn bak beslutningen. Flere var faglig begrunnet. Blant annet at Kreativ hadde vært obligatorisk etterutdanning i så mange år, at de aller fleste som var oppdratt «i den gamle skolen», nå var skolert i ny tenkning og at Bachelorstudiet etter 2012 var på nivå med etterutdanningskurset Kreativ (Avhørsteknikk, trinn I). Det siste poenget diskuteres fortsatt i fagmiljøet. Ikke minst med tanke på øvelser og ferdighetstrening.

³⁴ Gamst & Langballe (2004), Melinder (2004), Myklebust (2009), Baugerud, (2012) og Sinkerdud Johnson (2015).

³⁵ For å underbygge sin påstand, henviser Kripos til to studier, publisert i høyt rangerte tidsskrift av pionererinnen forskningsfeltet avhør av barn: Lamb m.fl. (2007) og Peterson m.fl. (1999).

³⁶ Riksadvokatens arbeidsgruppe om avhørsmetodikk i politiet (2013, s. 7).

For eksempel slik:

MINIMUMSKRAV TIL KOMPETANSE	Bagatellmessig sak	Ikke bagatellmessig sak
Ikke frihetsberøvet	Bachelor fra PHS	Oppdatert KREATIV kurs ³⁷ eller; Tilrettelagte avhør av barn
Frihetsberøvet	Avhørsteknikk trinn I eller; Tilrettelagte avhør av barn	Avhør mistenkte barn og sårbare eller; Tilrettelagte avhør av barn eller Videreutdanning i avhør av voksne

Vi er innforstått med at det nye studiet ved PHS om *Avhør av mistenkte barn og andre sårbare personer* er under utvikling. Som det fremgår av tabellen ovenfor vil det neppe forårsake store, praktiske problemer for politiet i dag. Vi føler oss rimelig sikre på at de aller fleste politidistriktene har personell med den ene eller andre utdanningen vi anbefaler som minimumskrav i de ulike cellene. Dersom det motsatte skulle være tilfelle, bør politidistriktet uansett sørge for å oppdatere sitt personell.

Dersom fageiere skulle være bekymret for at kravene (innledningsvis) er satt for høyt, kan det enkelt løses med en fotnote i retningslinjene der det anføres at politidistriktet – om nødvendig og i en overgangs periode - kan «gå et hakk ned» i matrisen om kompetansekrav. Videre, at det i så fall er et tydelig signal om at distriktet mangler formalkompetanse innen sin mest anvendte etterforskningsmetode, og at tilstanden er en god indikator på at politidistriktets ledelse må gå over lokal kompetanseplan på et strategisk nivå.

Tenkningen vil også tjene som et stimulerende, konkret grep i det pågående arbeidet med å operasjonalisere ambisjonene som ble nedfelt av riksadvokaten og Politidirektoratet i *Handlingsplan for løft av etterforskningsfeltet* (2016) hvor det blant annet påpekes at det skal utvikles Standardiserte kompetansekrav og et karrieresystem for etterforskningsfeltet.

Anbefaling 11: Nivåinndeling av flere, sentrale spørsmål – forvarer og Barnehus

Vi anfører kort at matrisen ovenfor muligens også kan anvendes som modell/visualisering av flere, sentrale spørsmål. For eksempel i spørsmålet knyttet til om et konkret avhør utløser obligatorisk tilstedeværelse av forvarer, og/eller om avhøret så langt mulig skal gjennomføres ved barnehus.³⁸ Vi mener for eksempel bestemt at Barnehus skal kobles inn i «celle 4». Altså i saker der den sårbare er frihetsberøvet i en ikke bagatellmessig sak (evt. alvorlig sak).

³⁷ Omtales gjerne som «Nye KREATIV» - ett nettbasert videreutdanningskurs med nettbasert teorileksjoner og to korte samlinger (to dager) der det øves og gis tilbakemeldinger.

³⁸ Vi forutsetter i denne anledning at barnehusene sørger for å holde sine ansatte oppdatert om de særlige utfordringene som reises når politiet avhører mistenkte, inkludert uskyldspresumpsjonen.

For eksempel slik:

HVOR SKAL BARNET AVHØRES	Bagatellmessig sak	Ikke bagatellmessig sak
Ikke frihetsberøvet	På stedet med lydopptak	I videoavhørsrom på politistasjonen
Frihetsberøvet	Med lydopptak på politistasjonen	På Barnehus med video og barnefaglig støtte

Anbefalingen underbygges både av kvalitetshensynet for etterforskningen av slike alvorlige straffesaker. Og – kanskje vel så viktig – det forebyggende perspektivet som FNs barnekonvensjon trekker frem, nemlig at måten politiet møter barnet på, kan få avgjørende betydning for barnets senere holdninger til myndighetene og samfunnet det lever i.³⁹

Med hilsen

Nina Skarpenes
ass. rektor

Annette Kathrine Sund
spesialrådgiver

Dokumentet er elektronisk godkjent uten signatur.

Saksbehandlere:
Annette Kathrine Sund
Asbjørn Rachlew

³⁹ FN (1985) The Beijing rules, art. 10.

